

گرایش‌های موضوعی غالب و غایب در کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته مطالعات برنامه‌درسی در ایران و جهان

دکتر مرتضی کرمی*

زهرا حجازی**

سید محمد صادق طباطبایی***

چکیده

در این پژوهش برای شناسایی و تحلیل گرایش‌های موضوعی کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته مطالعات برنامه‌درسی ایران و بررسی تطبیقی آن‌ها با کتاب‌های بین‌المللی، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. با روش نمونه‌گیری هدفمند، ۲۸ کتاب لاتین و ۲۸ کتاب فارسی از کلیه کتاب‌های منتشر شده داخلی و خارجی با عنوان «مطالعات برنامه‌درسی» و «برنامه‌ریزی درسی» انتخاب شدند. در جمع‌آوری اطلاعات از چک لیست برگرفته از محورهای موضوعی دانشنامه ایرانی برنامه‌درسی استفاده شد. یافته‌ها حاکی از آن بودند که در کتاب‌های فارسی بر موضوعات سنتی و رایج رشته مطالعات برنامه‌درسی از جمله نظریه‌های برنامه‌درسی، طراحی برنامه‌درسی به ویژه مؤلفه انتخاب محتوا و سازماندهی آن و ارزشیابی به ویژه ارزشیابی پایانی و تکوینی تأکید بیشتری شده است؛ در حالی که در کتاب‌های انگلیسی توزیع موضوعی بیشتری به چشم می‌خورد و به موضوعاتی مانند دیدگاه‌ها و گفتمان‌های معاصر، چالش‌های پیش روی برنامه‌درسی، فناوری و سیاست‌گذاری برنامه‌درسی، تربیت معلم، برنامه‌درسی حوزه‌های محتوایی، برنامه‌ریزی درسی سطوح تحصیلی و معرفی مشاهیر این رشته هم توجه شده است.

* دانشیار دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد (m.karami@um.ac.ir)

** کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی (sadegh.tabatabaei@yahoo.com)

*** دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی (hejazi.um.curriculum@gmail.com)

کلیدواژه‌ها

گرایش‌های موضوعی، برنامه‌ریزی درسی، مطالعات برنامه درسی، آموزش عالی، کتاب‌های درسی دانشگاهی.

مقدمه

آموزش عالی از مهم‌ترین مراحل آموزش رسمی به شمار می‌آید و در راستای رشد و پیشرفت نیروی انسانی جوامع، وظایف و رسالت‌های متعددی دارد (عراقیه و همکاران، ۱۳۸۸). بالدرستن (Balderston, 2000) معتقد است آموزش عالی به عنوان اصلی‌ترین نهاد توسعه‌دهنده منابع انسانی، در مسیر دستیابی به توسعه پایدار مبتنی بر ملاحظات جهانی شدن، نقش حساسی بر عهده دارد (به نقل از: Dumas & Hanchans, 2010)؛ لذا تحقق این وظایف و رسالت‌ها نیازمند ابزارهایی همچون برنامه درسی متناسب است. از آنجا که برنامه‌های درسی دانشگاهی نقش تعیین‌کننده و انکارناپذیری در راستای تحقق و ترسیم اهداف و رسالت‌های دانشگاه از نظر کمی و کیفی ایفا می‌کنند (خاقانی‌زاده و فتحی و اجارگاه، ۱۳۸۷) و بنیادی‌ترین ابزار برای فراهم‌آوری دانش، تجربه و مهارت دانشجویان برای عرضه خدمات به جامعه‌اند (نیلی و همکاران، ۱۳۸۹) و نیز به عنوان قلب این نظام، نقش مهمی در تحقق اهداف این نهاد و ترسیم آن‌ها دارند (Altbach, 1988)، پاسخ‌گوی شرایط و دغدغه‌های فعلی و آینده هستند.

برنامه درسی عناصر متفاوتی دارد و افراد مختلف نظرات متعددی ارائه داده‌اند، اما جامع‌ترین برداشت از عناصر برنامه درسی، الگوی کلاین است که در قالب سه عنصر: اهداف، محتوا، فعالیت‌های یادگیری، روش‌های تدریس، مواد و منابع یادگیری، ارزشیابی، زمان، فضا و گروه‌بندی، مطرح شده است (فتحی و اجارگاه و شفیعی، ۱۳۸۶). یکی از این عناصر مهم محتواس است که از نظر پوزنر (Posner, 2004) برخی از صاحب‌نظران آن را قلب برنامه درسی می‌دانند و به عنوان یکی از جنبه‌های برنامه درسی به معنای عناصر دانش‌ها، مهارت‌ها، فرایندها و نگرش‌هایی است که از طریق تجربیات یادگیری انتخاب و سازماندهی شده، سپس به فراگیران ارائه می‌شود (فرمیانی‌فراهانی، ۱۳۷۸).

محتوا در ظرف‌های مختلفی قرار می‌گیرد. یکی از آن‌ها کتاب درسی است که به رغم تنوع و کثرت وسایل جدید آموزشی و اطلاع‌رسانی، از مهم‌ترین ابزارهای آموزشی در همه سطوح تحصیلی به شمار می‌رود و استادان صاحب‌نظر برای یاددهی آن را به کار

می‌گیرند و دانشجویان برای یادگیری و انجام تحقیقات علمی از آن بهره‌مندی برنند (رضی، ۱۳۸۸). ریشه‌های این اهمیت از چند دیدگاه بررسی می‌شود.

از دیدگاه اول، برنامه‌داری یکی از زیرنظام‌های اساسی نظام آموزشی است که بدون آن نمی‌توان انتظار داشت آموزشی رخ دهد یا فرایند یاددهی - یادگیری شکل گیرد. تعمق در مفهوم برنامه‌داری نیز نشان می‌دهد که به طور سنتی این عبارت برابر است با مجموعه‌ای از تصمیم‌های از پیش گرفته‌شده و مسیر شناخته‌شده‌ای که یادگیرندگان باید طی کنند (مهرمحمدی، ۱۳۹۰) و نیز مجموعه تصمیم‌هایی است که در سندی به نام کتاب درسی ارائه می‌شوند و در کلاس‌های درسی به کار می‌روند. از دیدگاه دوم، کتاب درسی نشان‌دهنده نمادهای قدرتمند و اغلب بحث‌برانگیز سیاسی و ایدئولوژیک در مطالعات برنامه‌داری است و بر ساختار خاصی از واقعیت و روش‌های خاصی از انتخاب و سازماندهی اطلاعات و دانش دلالت دارد (مهرمحمدی، ۱۳۹۰). سرانجام از دیدگاه سوم و براساس مطالعات متعدد، کتاب‌های درسی متداول‌ترین وسیله مورد استفاده در کلاس‌های درس‌اند و بیش از ۷۵ درصد از زمان دانش‌آموزان و دانشجویان به مطالعه و بررسی کتاب‌های درسی می‌گذرد (فتحی و آقازاده، ۱۳۸۵).

هر کتابی حتی اگر برای برنامه‌داری خاصی تدوین شده باشد نمی‌تواند برچسب «درسی» را یدک بکشد مگر آنکه ویژگی‌ها و شاخص‌های کتاب درسی را داشته باشد. به زعم چامبیلس، کالف و ونگ^۱ (به نقل از: فتحی و آقازاده، ۱۳۸۵: ۱۵-۱۳) معیارهای کتاب درسی عبارت‌اند از: (۱) ارزش (بار) آموزشی (موضوع درسی، هدف تصریح شده و دانش ارزشمند؛ ۲) شیوه ارائه محتوا (چاپی یا نرم‌افزاری، مواد سمعی، بصری؛ ۳) ابعاد تصویرگری (تصاویر و نمودارها و کارهای هنری)؛ ۴) جنبه‌های دسترسی (فهرست محتوا، سرفصل‌های اصلی و فرعی، فهرست‌ها و واژه‌نامه) و ۵) جنبه‌های نمایشی (جلد، سرآغاز فصل‌ها و سایر موارد جذاب‌کننده کتاب). اما یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های مطلوب یک کتاب درسی دانشگاهی به روز بودن، کاربردی بودن و توانایی پوشش دادن قلمرو موضوعی با توجه به آخرین تحولات رشته مورد نظر است (جمالی زواره، ۱۳۸۷؛ جمالی زواره و همکاران، ۱۳۸۸؛ یارمحمدیان و همکاران، ۱۳۸۹).

امروزه رشته برنامه‌داری قلمرو تخصصی و مطالعاتی بوده، دستاوردهای مفهومی و علمی گسترده‌ای دارد. برنامه‌داری به عنوان یک قلمرو تخصصی، حوزه‌ای متنوع و

پیچیده است (Brunner, 2001) و اینکه چه چیزی را دربرمی گیرد و حدود و ثغور آن چیست، همواره محل بحث و مشاجره بوده است. حوزه برنامه درسی، یکی از انشعابات اساسی علوم تربیتی است که به رغم جوان بودن و سابقه تاریخی اندک، از لحاظ مباحث نظری یکی از چالش زاترین و بحث برانگیزترین حوزه های معرفت بشری محسوب می گردد. نوپا بودن این رشته تخصصی باعث شده است که در اکثر زمینه های این حوزه نظیر تبیین حدود و ثغور موضوعی و ماهیت مباحثی که باید در این رشته مورد بحث قرار گیرند، توافق نظر وجود نداشته باشد.

تعریف واحدی از برنامه درسی در میان صاحب نظران این علم وجود ندارد و هر کس بنا به تفکرات خود، تعریفی از برنامه ریزی درسی ارائه داده است. برخی، برنامه درسی را نقشه ای برای تجارب یادگیری قلمداد می کنند که یادگیرندگان با راهنمایی مدرسه با آن مواجه می شوند. هدف آن فراهم کردن زمینه برای نظم بخشیدن به تجارب یادگیری و هدایت آنهاست: در این معنا برنامه درسی به عنوان نتیجه و پیامد برنامه ریزی درسی در قالب یک طرح یا سند معرفی می شود (Oliva, 2010). این برداشت از برنامه درسی قدمتی طولانی در تاریخ برنامه درسی دارد و عمده دانش برنامه درسی بر این تعریف متمرکز است. در برداشت دیگر، برنامه درسی به عنوان حرفه است یا به عبارتی انجام عمل حرفه ای به کمک برنامه درسی مدنظر است. این برداشت از برنامه درسی در تقابل با برداشت قبلی از برنامه درسی نیست بلکه در همان راستا، قلمرو مطالعات برنامه درسی را فراتر از یک حوزه دیسیپلینی وسعت بخشیده است.

با اینکه در زمینه برنامه ریزی درسی در سال های اخیر کتاب های متعددی تألیف و ترجمه شده، اما در راستای شناسایی و تحلیل گرایش های موضوعی این رشته تلاشی صورت نگرفته است با بررسی این کتاب ها می توان قوت ها و ضعف های این منابع، موضوعات کتاب های تألیفی و ترجمه شده و زمینه های موضوعی کمتر توجه شده را آشکار کرد.

در پژوهش حاضر سعی شده است با بررسی کتاب های دانشگاهی و تخصصی این رشته به عنوان منابع فارسی و انگلیسی، توزیع موضوعی این کتاب ها مشخص شود و زمینه ای برای یاری رساندن به نویسندگان و مترجمان حیطه تخصصی برنامه ریزی درسی فراهم گردد تا آنان بتوانند با تألیف و ترجمه کتاب های مناسب و مورد نیاز جامعه برنامه ریزی درسی در داخل یا خارج ایران و با در نظر گرفتن خلاهای موجود، زمینه رشد و شکوفایی هر چه بیشتر این رشته را ایجاد کنند. از این رو این پژوهش بر آن است تا

پاسخ‌گوی این پرسش‌ها باشد:

۱. در کتاب‌های معتبر فارسی و لاتین رشته برنامه‌ریزی درسی، به چه موضوعاتی بیشتر و به چه موضوعاتی کمتر پرداخته شده است؟
۲. از حیث مقایسه، کتاب‌های معتبر فارسی و لاتین رشته برنامه‌ریزی درسی چه تفاوت‌های موضوعی‌ای با یکدیگر دارند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع توصیفی-تحلیلی بوده، روش آن تحلیل محتواست. پژوهشگران در تحلیل محتوا که برای بررسی محتوای متن‌ها به کار می‌رود از شش واحد ثابت استفاده می‌کنند که عبارت‌اند از: کلمه، حالت کلمه، جمله، موضوع، بند و کل متن. در این میان موضوع یا مضمون یکی از شکل‌های مهم واحد ثابت در تحلیل محتواست. در تحلیل محتوای موضوعی، موضوع‌ها و میزان فراوانی آن‌ها در یک متن شناسایی می‌شود (آذرانفر، ۱۳۸۵). جامعه آماری کلیه کتاب‌های منتشرشده داخلی و خارجی با عنوان مطالعات برنامه درسی^۱ و برنامه‌ریزی درسی^۲ بود و در این پژوهش از روش نمونه‌گیری هدفمند^۳ که جزو روش‌های نمونه‌گیری غیر احتمالی محسوب می‌گردد، استفاده شده است؛ نمونه‌ای که در آن با انتخاب آزمودنی‌ها بر اساس خصوصیات یا صفاتی خاص، افراد یا مواردی که واجد آن ملاک نیستند، حذف می‌شوند (بیابانگرد، ۱۳۸۴؛ ناصری و فریبرز، ۱۳۹۰). بنابراین در این پژوهش کتاب‌های مورد بررسی دارای این ویژگی‌ها بوده‌اند: جزو کتاب‌های درسی دانشگاهی هستند، تعداد استناد بالایی دارند و جزو کتاب‌های مادر به شمار می‌آیند. از این رو، برای نمونه ۲۸ کتاب انگلیسی و ۲۸ کتاب فارسی بررسی شدند.

به منظور گردآوری اطلاعات، چک‌لیستی از کتاب‌های منتشرشده فارسی و لاتین رشته برنامه‌ریزی درسی تهیه شد که به طور عمده از محورهای موضوعی دانشنامه ایرانی برنامه درسی‌اند و برای تکمیل آن از پایان‌نامه‌های نامخواه (۱۳۹۰) و محمدجانی‌اسرمی (۱۳۹۲) استفاده گردید؛ شامل ۲۰ مؤلفه کلی، که هر یک از مؤلفه‌ها خود شامل خرده مؤلفه‌هایی است. مؤلفه‌های اصلی عبارت‌اند از: مفهوم و قلمرو برنامه درسی، مبانی برنامه

1. curriculum studies
2. curriculum
3. Purposive sampling

درسی، سیاست‌گذاری برنامه‌درسی، طراحی برنامه‌درسی، تدوین و تولید برنامه‌درسی، اجرای برنامه‌درسی، ارزشیابی برنامه‌درسی، نظریه‌ها و دیدگاه‌های برنامه‌درسی، پژوهش برنامه‌درسی، تاریخ برنامه‌درسی، انواع برنامه‌درسی، سطوح برنامه‌درسی، برنامه‌درسی سطوح تحصیلی، برنامه‌درسی حوزه‌های محتوایی، برنامه‌درسی گروه‌های خاص، برنامه‌درسی تربیت معلم، چالش‌های معاصر، فناوری و برنامه‌درسی، برنامه‌درسی کشورها و مشاهیر برنامه‌درسی.

به منظور بررسی روایی، چک لیست در اختیار متخصصان رشته برنامه‌ریزی درسی قرار گرفت که پس از اعمال نظراتشان، نسخه نهایی تهیه شد. نتایج نشان داد تمامی مؤلفه‌های اساسی، به منظور تعیین فراوانی موضوعی، در چک لیست گنجانده شده است. در ادامه با بررسی هر یک از فصول، به خرده مؤلفه مورد نظر فراوانی داده شد. به بیانی بهتر در هر یک از کتاب‌ها، به تعداد فصل‌هایی که به موضوع مورد نظر پرداخته بودند، فراوانی اختصاص یافت. همچنین، برخی از فصل‌ها در ارتباط با بیش از یک مؤلفه شناخته می‌شد که با دقت در مؤلفه‌های مورد نظر جایابی می‌شد. جهت تعیین پایایی چک لیست، بیش از ۷۰ درصد فصول کتب، به وسیله کدگذار دوم کدگذاری شد. در این پژوهش از فراوانی، به منظور توصیف واقعیت‌های جمع‌آوری شده، استفاده شده است. در جدول ۱ و ۲، عنوان و کد کتب لاتین و فارسی ارائه شده است.

جدول ۱ کد و عنوان کتب لاتین

کد کتاب	عنوان کتاب
A ₂	Contemporary issues in curriculum, Allan c. Ornstein, Edward F. Pajak, Stacey B. Ornstein 2015, sixth edition
A ₁	Curriculum development, Jon W. Wiles, Joseph C. Bondi 2015, ninth edition.
A	Curriculum from theory to practice, Wesley Null, 2011
B	Handbook of Curriculum development, Limon E. Kattington, 2010.
C	Curriculum 21: essential education for a changing world, Heidi Layes Jacobs, 2010
D	Leading Curriculum development, Jon Wiles, 2009
E	Key concepts for understanding curriculum. Colin Marsh, 2009, fourth edition.
F	Shaping the college curriculum: academic plans in context, Lisa Latruca, Joan Stark, 2009, second edition
G	Critical essays on major curriculum theorists, David Scott, 2008,
H	What is curriculum theory? William Pinar, 2008
I	Curriculum theory: conflicting visions and enduring concerns, Michael Stephen Schiro, 2008
J	Curriculum and imagination: process theory, pedagogy and action research, James McKernan, 2008
K	Expanding Curriculum theory, William Reynolds, 2008
L	Curriculum development In postmodern era, Patrick Slattery, 2006, second edition.
M	Contemporary curriculum in thought and action, John D McNeil, 2009, fifth edition.
N	Ideology, curriculum, and the new sociology of education, Lois Weis, 2006
O	Principle of curriculum, Rao VK, 2005
P	Ideology and curriculum, Michael Apple, 2004 third edition.
Q	curriculum and aims, Decker Walker, 2004. third edition
R	The Curriculum theory and practice, A.V. Kelly, 2004, fifth edition.
S	Fundamentals of curriculum: passion and professionalism, Decker Walker, 2003 second edition.
T	Curriculum: construction and critique, Alistair Ross, 2000.
U	Curriculum in conflict: social visions, educational agendas and progressive school reform, Landon Beyer, Daniel Liston, 1996
V	understanding curriculum: an introduction to the study of historical and Contemporary curriculum discourses. William Pinar, William Reynolds, Patrick Slattery, Peter Taubman. 1996
W	Key concepts for understanding curriculum. Colin Marsh, 1992
X	Curriculum planning a new approach, Glen Hass, Forrest Parkay. 1993 sixth edition
Y	Curriculum development: a guide to practice, Jon W. Wiles, Joseph C. Bondi, 1984, second edition
Z	Curriculum theory, George Beauchamp, 1975, third edition

جدول ۲ عنوان و کد کتب فارسی

کد کتاب	عنوان کتاب
الف	برنامه‌ریزی درسی راهنمای عمل، حسن ملکی، ۱۳۹۳
ب	فرایند برنامه‌ریزی درسی، ماشاالله واشقانی فراهانی، ۱۳۹۲
پ	کلیات و مبانی برنامه‌ریزی درسی، عباس رضوی، ۱۳۹۲
ت	اصول برنامه‌ریزی درسی، محمدحسین یارمحمدیان، ۱۳۹۲
ث	نوع‌شناسی نظریه‌های برنامه‌ریزی درسی، فریدون شریفیان، ۱۳۹۱
ج	برنامه‌ریزی درسی، نظرها، رویکردها و چشم‌اندازها، محمود مهر محمدی، ۱۳۹۰
چ	نظریه‌های برنامه‌ریزی درسی، محمود مهر محمدی، ۱۳۹۰
ح	برنامه‌ریزی آموزشی و درسی، علی تقی پورظهیر، ۱۳۹۰
خ	فرهنگ‌های برنامه‌ریزی درسی (نظریه‌ها)، محمود مهر محمدی، ۱۳۸۹
د	اصول برنامه‌ریزی درسی، رضا صادقی جولای، ۱۳۸۹
ذ	برنامه‌ریزی درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه‌ریزی پیشرفت‌گرا، ۱۳۸۹
ر	برنامه‌ریزی درسی گفتمان نظریه، پژوهش و عمل برنامه‌ریزی دانش‌مدار، ۱۳۸۹
ز	برنامه‌ریزی درسی مدارس، فریده مشایخ، ۱۳۸۸
ژ	روش‌شناسی مطالعات برنامه‌ریزی درسی، محمود مهرمحمدی، ۱۳۸۷
س	برنامه‌ریزی درسی به سوی هویت‌های جدید، کورش فتحی واجارگاه، ۱۳۸۶
ش	قلمرو برنامه‌ریزی درسی ایران: ارزیابی وضع موجود و ترسیم چشم‌انداز مطلوب، انجمن برنامه‌ریزی درسی ایران، ۱۳۸۵
ص	مبانی، اصول و مسائل برنامه‌ریزی درسی، جلد اول، قدسی احقر، ۱۳۸۴
ض	مبانی، اصول و مسائل برنامه‌ریزی درسی، جلد دوم، قدسی احقر، ۱۳۸۴
ط	مقدمه‌ای بر نظریه برنامه‌ریزی درسی، حسین میرلوحی، ۱۳۸۴
ظ	دیدگاه‌های برنامه‌ریزی درسی: برداشت‌ها، تلفیق‌ها و الگوها، نادر سلسبیلی، ۱۳۸۲
ع	رویکرد تلفیقی به برنامه‌ریزی درسی، حسن ملکی، ۱۳۸۲
غ	برنامه‌ریزی درسی برای تدریس و یادگیری بهتر، غلامرضا خوبی‌نژاد، ۱۳۸۰
ف	برنامه‌ریزی درسی، راهبردهای نوین، علی ابراهیمی، ۱۳۷۷
ق	راهنمای عملی برنامه‌ریزی درسی، محرم آقازاده، ۱۳۷۷
ک	اصول برنامه‌ریزی درسی، کورش فتحی واجارگاه، ۱۳۷۷
گ	اصول و مفاهیم اساسی در برنامه‌ریزی درسی، محمدعباس زادگان، ۱۳۷۶
ل	برنامه‌ریزی درسی راهنمای عمل، حسن ملکی، ۱۳۷۶
م	مبانی فلسفی، روان‌شناختی و اجتماعی برنامه‌ریزی درسی، دکتر سیاوش خلیلی شورینی، ۱۳۷۳

یافته‌ها

در جدول ۳ میزان توجه به مباحث برنامه‌ریزی درسی در کتب لاتین و فارسی مشخص شده است. در این جدول مؤلفه اصلی مفهوم و قلمرو برنامه‌دستی در کتاب لاتین، ۱۰ جلد (کدهای Z, Y, V, T, S, R, L, E, D, A) است که در مجموع ۱۴ فصل به مفهوم‌شناسی برنامه‌ریزی درسی اختصاص دارد. کمترین فراوانی در این مؤلفه، ارتباط برنامه‌دستی با سایر رشته‌هاست که دارای فراوانی ۲ است. فراوانی کلی این مقوله، یعنی مفهوم و قلمرو برنامه‌ریزی درسی، از کتب بررسی شده لاتین ۱۶ فصل است. در مؤلفه اصلی مفهوم و قلمرو برنامه‌دستی کتب فارسی، ۱۳ جلد کتاب (کدهای ب، گک، م، خ، ح، غ، ز، س، ص، پ، ت، د، ل) است که در مجموع ۱۵ فصل به مفهوم‌شناسی برنامه‌ریزی درسی اختصاص دارد. کمترین فراوانی در این مؤلفه، ارتباط برنامه‌دستی با سایر رشته‌هاست که دارای فراوانی ۱ می‌باشد. فراوانی کلی این مقوله، یعنی مفهوم و قلمرو برنامه‌ریزی درسی، ۲۶ فصل است. در مقوله مبانی برنامه‌دستی در کتاب لاتین بیشترین فراوانی به ترتیب به معرفی مبانی برنامه‌دستی، به طور عام، مبانی فلسفی، مبانی ارزشی، و مبانی سیاسی برنامه‌دستی اختصاص یافته است. مبانی زیبایی‌شناختی، فناوریانه، زیست‌شناختی دارای فراوانی صفر است. مجموع فصول اختصاص یافته در کتب بررسی شده ۲۰ فصل است. این مقوله در کتب فارسی بیشترین فراوانی به ترتیب معرفی مبانی فلسفی برنامه‌دستی، مبانی اجتماعی برنامه‌دستی و مبانی روان‌شناختی با فراوانی ۱۰، ۹ و ۷ فصل بوده است. مبانی اقتصادی، سیاسی، زیبایی‌شناختی، فناوریانه، زیست‌شناختی دارای فراوانی صفر است. مجموع فصول اختصاص یافته در کتب بررسی شده ۳۲ فصل است. در مقوله سیاست‌گذاری با زیرمؤلفه‌های سیاست‌گذاری برنامه‌دستی، مفهوم‌پردازی، الگوها و فرایندهای سیاست‌گذاری، شرکا و عوامل مؤثر در سیاست‌گذاری و اصول اساسی در کتب لاتین به ترتیب ۷، ۱، ۰، ۴ و ۰ است. در این مؤلفه فراوانی به الگوها و فرایندهای سیاست‌گذاری و اصول اساسی آن اختصاص نیافته است. مجموع فراوانی این مقوله ۱۲ فصل از کتب بررسی شده است. به این مقوله در کتب فارسی فراوانی اختصاص نیافته است.

در مقوله طراحی برنامه‌دستی با زیرمؤلفه‌های مفهوم‌شناسی، فرایند طراحی، الگوها، الگوهای اساسی، عناصر برنامه‌دستی، کیفیت برنامه‌دستی و چهارچوب آن در کتب انگلیسی به ترتیب ۱، ۷، ۱۳، ۱۸، ۱ و ۲ فراوانی دارد. بیشترین فراوانی مختص به معرفی عناصر برنامه‌دستی شامل اهداف، محتوا، راهبردها، فرصت‌ها و منابع یادگیری و مانند آن است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته ۴۲ فصل است. این مقوله در کتب فارسی به ترتیب ۱، ۱، ۷، ۳۰، ۴۹ و ۱ فراوانی دارد. بیشترین فراوانی مختص به معرفی عناصر برنامه‌دستی شامل اهداف، محتوا، راهبردها، فرصت‌ها و منابع یادگیری و مانند آن است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته شده ۷۲ فصل است.

در بخش تدوین و تولید برنامه درسی در کتب انگلیسی، بیشترین فراوانی به ترتیب به معرفی الگوها و تدوین برنامه درسی اختصاص یافته است. زیر مقوله‌های محصولات برنامه درسی، اعتباربخشی و مفهوم‌شناسی فراوانی نداشته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته ۲۹ فصل است. بیشترین فراوانی این مقوله در کتب فارسی به ترتیب به معرفی الگوها و تدوین برنامه درسی اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته ۳۳ فصل است.

در بحث اجرای برنامه درسی در کتب انگلیسی، بیشترین فراوانی مربوط به آموزش، تدریس و یادگیری با تعداد فصول ۱۴ و ۱۳ است. همچنین از بین کتب بررسی شده، در هیچ فصلی به تبیین تغییرات مهم برنامه درسی پرداخته نشده است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته شده ۶۰ فصل است. در این مقوله در کتب فارسی، بیشترین فراوانی به اجرای برنامه درسی و آموزش، تدریس با تعداد فصول ۸ و ۶ اختصاص یافته است. همچنین در بین کتب بررسی شده، در هیچ فصلی به تبیین تغییرات مهم برنامه درسی و مفهوم‌شناسی پرداخته نشده است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته شده ۲۴ فصل است.

در مقوله ارزشیابی برنامه درسی با زیرمقوله‌های مفهوم‌شناسی، اهداف و کارکردها، فرایند ارزشیابی، مبانی، مراحل، ارزیابی برنامه درسی، ارزیابی نظام برنامه درسی، ارزیابی کتب درسی و ارزیابی معلم، الگوها و انواع آن، تاریخ تحولات ارزشیابی و مطالعات ارزشیابی بین‌المللی، در کتب انگلیسی بیشترین فراوانی به اهداف و چگونگی انجام ارزیابی برنامه درسی اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته در کتاب‌های بررسی شده ۱۵ فصل است. در این مقوله در کتاب‌های فارسی بیشترین فراوانی به مفهوم‌شناسی، اهداف و کارکردها و انواع ارزشیابی برنامه درسی اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته به مقوله ارزشیابی ۴۸ فصل در کتاب‌های بررسی شده است.

در مقوله نظریه و دیدگاه‌های برنامه درسی که به نظریه برنامه درسی، طبقه‌بندی‌ها، دیدگاه‌ها و گرایش‌ها و گفتمان‌های معاصر پرداخته است، بیشترین فراوانی در کتاب‌های انگلیسی به معرفی گرایش‌ها و گفتمان‌های معاصر و بعد از آن، دیدگاه‌ها و جهت‌گیری‌های برنامه درسی اختصاص دارد. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته ۶۹ فصل در کتاب‌های بررسی شده است. در این مقوله در کتب فارسی نیز بیشترین فراوانی به معرفی دیدگاه‌ها و جهت‌گیری‌های برنامه درسی با ۴۴ فصل و کمترین فراوانی به گرایش‌ها و گفتمان‌های معاصر اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته به این مقوله ۸۲ فصل است. پژوهش برنامه درسی با فراوانی ۲ در کتاب‌های بررسی شده انگلیسی ۲ فصل از کتاب‌هایی با کدهای S و M و در کتاب‌های فارسی با فراوانی ۲۲ در کتاب‌های بررسی شده ۲۲ فصل از

۳ کتاب با کدهای ج، ش، ژ را به خود اختصاص داده است. در بحث تاریخ برنامه‌داری با مجموع ۱۵ فصل، ۹ فصل از کتاب‌های بررسی شده به سیر تاریخ تحول برنامه‌ریزی درسی در کتاب‌های انگلیسی اختصاص دارد که دارای بیشترین فراوانی در زیرمقوله‌هاست. در کتاب‌های فارسی با مجموع ۹ فصل، ۴ فصل از کتاب‌های بررسی شده به سیر تاریخ تحول برنامه‌ریزی درسی پرداخته اند که دارای بیشترین فراوانی در زیرمقوله‌هاست.

در بحث انواع برنامه‌داری در شناسایی برنامه‌داری قصدشده، پنهان، مغفول، رویدنی و غیره، بیشترین فراوانی به برنامه‌داری پنهان پرداخته است. همچنین در مؤلفه سطوح برنامه‌داری در کتاب‌های بررسی شده انگلیسی، برنامه‌داری رسمی و آکادمیک در ۲ فصل معرفی شده است. مؤلفه برنامه‌داری سطوح تحصیلی کتاب‌های فارسی که شامل آموزش پیش دبستانی و دبستان، متوسطه، آموزش عالی و حوزه‌های علمیه است، بیشترین فراوانی به آموزش عالی اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته، ۷ فصل در کتاب‌های بررسی شده است. در کتاب‌های انگلیسی بیشترین فراوانی به آموزش متوسطه اول و دوم و سپس به دوره دبستان اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته ۱۷ فصل است.

در بخش برنامه‌داری حوزه‌های محتوایی مانند برنامه‌داری علوم اجتماعی، ریاضی، دینی و هنر، در مجموع ۱۷ فصل از فصول کتاب‌های مورد نظر انگلیسی به این موضوع است. در کتاب‌های فارسی در مجموع ۲ فصل از فصول کتاب‌های مورد نظر به این موضوع پرداخته است. این در حالی است که بخش برنامه‌داری گروه‌های خاص، همچون دانش‌آموزان با نیازهای ویژه، بزرگسالان و عشایر و همچنین مؤلفه تربیت معلم فراوانی ندارد. در کتاب‌های انگلیسی نیز ۸ فصل از کتاب‌های بررسی شده، به بحث در آموزش معلمان و معلمان پژوهنده پرداخته است در حالی که این مؤلفه در کتاب‌های فارسی فراوانی ندارد.

در مؤلفه چالش‌های معاصر برنامه‌داری کتاب‌های فارسی تنها یک فصل از کتاب با کد «غ» به آینده‌نگری و آینده‌شناسی در این رشته اختصاص یافته است در حالی که در کتاب‌های انگلیسی بیشترین فراوانی به معرفی مسائل جاری برنامه‌داری با کدهای H, C, B, P, M, N آینده‌نگری و آینده‌شناسی در این رشته با کدهای H, C, B, P, V, X, Y و سپس جهانی شدن و بومی ماندن با کدهای A, P, T, V اختصاص یافته است. مجموع فراوانی فصول اختصاص یافته شده در کتاب‌های بررسی شده انگلیسی ۲۸ فصل است. مقوله‌های فناوری و برنامه‌داری، برنامه‌داری کشورها و معرفی مشاهیر این رشته به ترتیب ۲ و ۳ و صفر فصل از کتاب‌های بررسی شده فارسی و در کتاب‌های انگلیسی به ترتیب ۸، ۵ و ۵ فصل را به خود اختصاص داده است. در ادامه خلاصه‌ای از یافته‌های مورد نظر در قالب دو جدول ارائه شده است.

جدول ۳ فراوانی موضوعات

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه	مؤلفه
۱۶	۲۶	۱۴	Z ² , Y, V, T, S, R ³ , L, E ² , D, A	مفهوم شناسی	مفهوم و قلمرو برنامه درسی
		۱۵	ب، گ، م، خ، ح، آ، غ، ز، س، ص، پ، ت، د، آ، ل	قلمرو: حدود و ثغور موضوعی	
		۱۰	ف، ش، الف، س، ج، ص، ک	ارتباط برنامه درسی با سایر رشته‌ها	
		۲	B ²		
		۱	ج		
۲۰	۳۲	۴	Y, O, G, A	مبانی برنامه درسی به طور عام	مبانی برنامه درسی
		۲	ب، ح		
		۴	Y, G, A, a ₂	مبانی فلسفی برنامه درسی	
		۱۰	ب، گ، م، خ، ح، آ، غ، ز، س، ص، پ، ت، د		
				مبانی زیباشناختی برنامه درسی	
		۲	X, J	مبانی ارزشی / دینی برنامه درسی	
		۲	الف، ح		
		۴	W, P, G, B	مبانی اجتماعی برنامه درسی	
		۹	ح، ب، گ، م، خ، ح، آ، غ، ز، س، ص، پ، ت، د		
		۱	P	مبانی فرهنگی برنامه درسی	
		۲	ب، ت		
		۷	ب، م، ج، ص، پ، ت، د	مبانی روان‌شناختی	
		۳	Y, P ²	مبانی سیاسی برنامه درسی	
		۱	P	مبانی اقتصادی برنامه درسی	
				مبانی زیست‌شناختی برنامه درسی	
		مبانی فناورانه برنامه درسی			
۱	U	مبانی تاریخی برنامه درسی			

ادامه جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه	مؤلفه	
۱۲		۷	R,a ₂ ⁶	سیاست گذاری برنامه درسی	سیاست گذاری	
		۱	M	مفهوم پردازی		
				الگوها و فرایندهای سیاست گذاری		
		۴	M,F ³	شرکا و عوامل مؤثر در سیاست گذاری		
				اصول اساسی سیاست گذاری برنامه درسی		
۴۲	۷۲	۱	Z	مفهوم شناسی	طراحی برنامه درسی	
		۱	غ			
		۷	Z,Y,O,F ² ,B.A	فرایند طراحی برنامه درسی		
		۱	ح			
		۱	س	طبقه بندی مک نیل		الگوها
				ثورتن		
		۲	غ،ج	کلاین		
				هانکینز		
		۱		سیلور و الکساندر		
				ارنشتاین و هانکینز		
		۱		زایس س		
				تابا		
				شورت		
				سایر افراد		

ادامهٔ جدول ۳

مؤلفه	حوزه	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	فراوانی	فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین
الگوهای اساسی	موضوع محور	T	۱	
	دیسپلین	ح،غ،ض،ج	۴	
	جامعه	ح،غ	۲	
	یادگیرنده	X	۱	
		ح،غ،ض،ج	۶	
	انسان‌گرا	O	۱	
		ح،ض،ج	۳	
	فردگرا	X	۱	
		غ،ض،ج	۳	
	شناختی - ذهنی	U	۱	
		ح،غ	۲	
	فرایندی	X	۱	
		T,G	۲	
	سازنده‌گرایی	ح،غ	۲	
		G	۱	
	پودمانی	ج	۱	
	شهود محور	ف	۱	
	سازگار با مغز			
	استاندارد محور			
	الگوهای تلفیق	T	۱	
B ³		۳		
	ظ،الف،ج،ع ^ه	۸		

ادامه جدول ۳

مؤلفه	حوزه	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	فراوانی	فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین
عناصر برنامه درسی	نیازها	غ،ل	۲	
	هدف‌ها	W,Q,G,E,a ₂	۵	
	محتوا و سازماندهی محتوا	ف،ق،الف،ح،غ،ز،ض،پ،د،ل	۱۰	
		ب،ف،ق،الف،ح،ز،ض،پ،د،ک،ل ^۱	۱۳	
		C	۱	
	فعالیت‌های یادگیری	Q,E	۲	
	راهبردهای یاددهی یادگیری	W,E	۲	
	فرصت‌ها و تجارب یادگیری	ب،ق،ز،پ،د،ک،ل	۷	
		M	۱	
	سازماندهی تجارب یادگیری	ح،ض	۲	
		M,E	۲	
	منابع یادگیری	O,B	۲	
		ق،ز،د،ل	۴	
	سنجش	W ² , E	۳	
		ق، گ، ل	۳	
	گروه‌بندی			
	زمان			
فضا				
روایات از عناصر برنامه درسی				
کیفیت برنامه درسی	B	۱		
	ب	۱		
	W,E	۲		
چهارچوب برنامه درسی				

ادامه جدول ۳

مؤلفه	حوزه	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	فراوانی	فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین
نویسنده و برنامه ریز	مفهوم شناسی			۲۹
	تدوین برنامه درسی	$Y^2, S, R, M, E, D, B^3, a_1^2$	۱۲	
	تصمیم گیرندگان در برنامه ریزی درسی	ب، گ، الف، ز، د، ل	۶	
		W, E, D	۳	
آبجاء	طبقه بندی ارنشتاین و هانکینز	ض	۱	
	مورای پرینت			
	رابرت زایس			
	کالین مارش	E	۱	
	پیتر البوا			
	خطی - فنی - علمی - تجویزی	ض	۱	
	غیر خطی - غیر فنی - ملی - غیر تجویزی	ض	۱	
	بابیت	الف، ض، د، ل	۴	
	چارترز	الف، د، ل	۳	
	تایلر	W, Q	۲	
		د، الف، ط، ض، ل	۵	
	تابا	الف	۱	
	واکر	W	۱	
	بوشامپ	Z	۱	
	استن هاوس			
	آیزنر			
	شواب	Q	۱	
	هانکینز	الف، ض، د، ل	۴	
	سایر	الف	۱	

ادامه جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه	مؤلفه
۶۰	۲۴	۸	W^3, R, S, E^2, a_1	تمرکز و عدم تمرکز	۱۰
		۵	ش، ج ^۴	محصولات برنامه درسی	
		۱	غ	اعتباربخشی	
		۱	E	مفهوم‌شناسی	
		۲	ض، ج	تغییر و نوآوری	
		۶	R, Q^2, F, E, D	عوامل موثر بر اتخاذ اجرا و تداوم تغییر	
		۴	ض، ج، پ، ک	سطوح، انواع و ابعاد تغییر و نوآوری	
		۴	W, F, E, D		
		۱	ض	تغییرات مهم برنامه درسی	
		۴	Y, W, M, D	اجرای برنامه درسی	
		۸	ب، الف، غ، ز، ض، ج، پ، ک	بهبود برنامه درسی	
		۸	W, S^4, K, E, D		
		۵	R, P^2, E, a_2	نظارت	
		۲	الف، ز	رهبری	
		۵	Y, P, E, D, a_2		
۱۴	F, E, B^2, a_2^{10}	آموزش/تدریس			
۶	ق، گ، الف، غ، ج، ل	یادگیری			
۱۳	X, W, E^2, C, B^2, a_2^6				
۱	ل				

ادامه جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه			مؤلفه
۱۵	۴۸	۱	F	مفهوم‌شناسی			ارزشیابی
		۶	ب،غ،ض،پ،ت،د				
		۷	ب،ف،گ،غ،ض،پ،د	اهداف و کارکردها			
		۴	W,F,D, a ₂	فرایند ارزشیابی			
		۱	گ				
				مبانی			
				مراحل			
		۵	Y,R,M,J,B	ارزیابی برنامه درسی			
		۱	ب				
		۲	W,E	ارزیابی نظام برنامه درسی			
		۳	ب،غ،ت				
		۱	ب،ش	ارزیابی کتب درسی			
		۲	E, W	ارزیابی معلم			
		۱	ض				
		۵	ح،غ،ج	الگوها			
		۱	W	نیازسنجی	از حیث زمان	انواع	
		۶	ف،ق،الف،ح،پ،ک				
		۷	الف،ح،ز،ض،پ،ت،ل	ارزشیابی تکوینی	از حیث مجریان		
		۶	الف،ح،ز،ض،پ،ت،ل	ارزشیابی پایانی			
		۱	ض	ارزشیابی درونی			
۱	ض	ارزشیابی بیرونی					
۱	ج	تاریخ تحولات					
		مطالعات ارزشیابی بین‌المللی					

ادامه جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه		مؤلفه	
۶۹	۸۲	۵	Z ^۲ ,H,E	نظریه برنامه درسی	واکر	نظریه‌ها و دیدگاه‌ها	
		۷	گک،خ،ذ،ج،ص،ک				
		۲	گک،س				همیرز
		۳	گک،ج،ث				میلر
		۱	ث				ارنشتاین
		۱	س				آیزنر
		۱	H				پاینار
		۱	ث				شوبرت
		۱	I				شپرو
		۳	M,J,A				سایر
		۱۱	س،ث ^{۱۰}	موضوع‌مداری	دیدگاه‌ها		
		۵	ر،ر،ح،ز،ص	دیسپلینی/آکادمیک			
		۳	M,J,I	رفتارگرایی			
		۳	ج،ص	شناخت‌گرایی			
		۳	خ،ض،ج	انسان‌گرایی			
		۴	ط،ج،ض،ج	یادگیرنده محور			
		۱	M	رشد‌گرایی			
		۵	ط،ج،ض،ج،ص				
		۱	I				
		۱	ج				
۵	M,J,I ^۲ ,E						
۳	ج،ج ^۲						

ادامهٔ جدول ۳

مؤلفه	حوزه	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	فراوانی	فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین
	تغییر اجتماعی	خ،ج،ح ^۲	۴	
	کثرت گرایی شناختی	ج	۱	
	سنت گرایی	ج	۱	
	نومفهوم گرایی/ بازسازی مفهومی	W,V,L,H	۴	
گرایش‌ها و گفتمان‌های معاصر	هنری	ض،ج،ص	۳	
	وجودی و روانکاوانه	V	۱	
	شرح حال و زندگینامه	س	۱	
	تحلیل‌های جنسیتی و آموزش فمینیستی	G,E,A	۳	
	تحلیل‌های جنسیتی و هویت	V,H,E	۳	
	نژادی	س	۱	
	پست مدرن	V,U,L,E	۴	
	سیاسی	V ^۲ ,U,L,K,G,E ^۲ ,B	۹	
	تکنولوژیکال	س	۱	
	بین‌المللی	V	۱	
	پدیدارشناسی	س	۱	
		V	۱	
		س	۱	
		V,Q,E	۳	
	س	۱		

ادامه جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه	مؤلفه
۲	۲۲	۲ ۲۲	M,S ج، ش، ز، ۱۷		پژوهش برنامه درسی
۱۵	۹	۹	W,V ² ,U,T ³ ,S,L	سیر تحول تاریخ برنامه درسی	تاریخ برنامه درسی
		۴	ظ،ذ،ر،ج		
		۴	P,M,,L ²	تاریخ نگاری برنامه درسی	
		۲	ج،د	نهضت‌های تاریخی	
		۲	U,H		
		۱	ذ	تاریخ آموزش برنامه‌ریزی درسی	
		۲	گ،ذ	آثار ماندگار	
۳	۷			صریح (قصده شده)	انواع برنامه درسی
		۳	W,P,N	ضمنی (پنهان)	
		۳	الف،ج،ل		
		۱	س	مغفول	
				رویدنی	
		۱	س	فوق برنامه	
		۲	س،ج	سایر	
		صریح (قصده شده)			

ادامهٔ جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه	مؤلفه
۳	۷	۳	W,P,N		ضمنی (پنهان)
		۳	الف،ج،ل		
		۱	س		
		۱	س		
		۲	س،ج		
۱۲	۸	۱	F		آکادمیک
		۱	س		
		۱	س		
		۱	Q		
		۱	س		
		۱	س		
		۱	س		
۱۷	۷	۶	Y,X,O,B ² ,a ₁		آموزش پیش دبستانی و دبستانی
		۱	ع		
		۷	Y ² ,X ² ,B,a ₁ ,a ₂		
		۱	ع		
		۴	X,B ² ,A		
۵	ش ^ه	آموزش عالی			
					سطوح برنامه درسی
					برنامه درسی سطوح تحصیلی

ادامه جدول ۳

مؤلفه	حوزه	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	فراوانی	فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین
	حوزه‌های علمیه			
برنامه درسی حوزه‌های محتوایی	علم و فناوری	B	۱	۱۷
	زیستی-بدنی	O,M,B	۳	
		ع	۱	
	علوم اجتماعی	Q,O,M	۳	
	- علوم انسانی			
	دینی- اخلاقی	ع	۱	
	آموزش ریاضی	Q,M	۲	
	هنر و زیبایی‌شناسی	Q,M	۲	
	زبان‌ها	O	۱	
	مهارت‌ها	K	۱	
سایر	O,M ^۲ ,K	۴		
گروه‌های خاص	دانش‌آموزان با نیاز ویژه			
	بزرگسالان			
	عشایر			
	روستایی			
	سایر			
تربیت معلم	معلم پژوهنده	W,J,E	۳	۸
	تربیت	Q,P,A,W,J	۳	
۸-التهای معاصر	جهانی‌شدن و بومی‌ماندن	V,T,P,A,a ₁	۵	۲۸
	جنسیت	W	۱	
	مسائل زیست‌محیطی			

ادامه جدول ۳

فراوانی کلی مقوله فارسی و لاتین		فراوانی	تعداد و کد کتب لاتین و فارسی	حوزه	مؤلفه
		۲	a ₂ ,L	چندفرهنگی	
		۷	Y,X,V,H,C ² ,B	آینده‌نگری و آینده‌شناسی	
		۱	غ	هوش‌های چندگانه	
			N ³ ,M,H,C ³ ,B,P	مسائل جاری	
				اقلیت‌های زبانی (دوزبانگی)	
				بین‌المللی شدن	
				آموزش صلح	
		۳	N,K,H	مذهب و معنویت‌گرایی	
		۸	C ⁵ ,B ⁷ ,a ₁		فناوری و برنامه‌درسی
		۲	ج،پ		
		۵	B ⁴ ,a ₁ ش ^۳		نظام‌ها (کشورها)

جدول ۴ مقایسه فراوانی مؤلفه‌های کتب لاتین و فارسی

مؤلفه	فراوانی لاتین	فراوانی فارسی	مؤلفه	فراوانی لاتین	فراوانی فارسی
مفهوم و قلمرو برنامه درسی	۱۶	۲۶	انواع برنامه درسی	۲	۷
مبانی برنامه درسی	۲۰	۳۲	سطوح برنامه درسی	۲	۸
سیاست گذاری	۱۲	۰	برنامه درسی سطوح تحصیلی	۱۷	۷
طراحی	۴۲	۷۲	برنامه درسی حوزه‌های محتوایی	۱۷	۲
تدوین و تولید برنامه درسی	۲۹	۳۳	گروه‌های خاص	۰	۰
اجرا	۶۰	۲۴	تربیت معلم	۸	۰
ارزشیابی	۱۵	۴۸	چالش‌های معاصر	۲۸	۱
نظریه‌ها و دیدگاه‌ها	۶۸	۸۲	فناوری و برنامه درسی	۸	۲
پژوهش برنامه درسی	۲	۲۲	نظام‌ها (کشورها)	۵	۳
تاریخ برنامه درسی	۱۵	۹	مشاهیر	۵	۰

نتیجه‌گیری

رشته برنامه‌ریزی درسی تغییر و تحولات گوناگونی تجربه کرده و قلمرو موضوعی آن نیز به طور مداوم بسط یافته است، به طوری که برخی از صاحب‌نظران امروزی این رشته، قلمرو موضوعی آن را بسیار وسیع‌تر از فعالیت برنامه‌ریزی درسی می‌دانند و بر مطالعات برنامه‌درسی یا فهم برنامه‌درسی تأکید می‌کنند. برخی از صاحب‌نظران نیز با اشراف بر این شرایط ضمن تأکید بر هستی یا وجود این رشته درباره چستی یا دامنه گسترده موضوعی آن تردید می‌کنند. با توجه به تحولات جهانی این رشته از لحاظ دامنه موضوعی و روش‌شناختی از یک سو و ویژگی‌های فرهنگی-اجتماعی جامعه ایران از سویی دیگر، پژوهش حاضر با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به مقایسه و تحلیل گرایش‌های موضوعی کتاب‌های رشته مطالعات برنامه‌درسی در ایران و جهان پرداخته است تا از این طریق خلأهای موضوعی این رشته در ایران و جهان را به پژوهشگران، تصمیم‌گیرندگان برنامه‌درسی و همچنین دانشگاهیان نشان دهد.

بررسی گرایش‌های موضوعی کتاب‌های دانشگاهی مطالعات برنامه‌درسی در ایران نشان می‌دهد که به ترتیب موضوعات نظریه‌ها و دیدگاه‌های برنامه‌درسی (۸۲ فصل)، طراحی برنامه‌درسی (۷۲ فصل)، ارزشیابی برنامه‌درسی (۴۸ فصل)، تدوین برنامه‌درسی (۳۳ فصل)، مبانی برنامه‌درسی (۳۲ فصل)، مفهوم و قلمرو برنامه‌درسی (۲۶ فصل) و اجرای برنامه‌درسی (۲۴ فصل) بیشتر مورد توجه نویسندگان و مترجمان کتاب‌های فارسی این رشته قرار گرفته است. برخی از این موضوعات مانند نظریه‌های برنامه‌درسی، طراحی برنامه‌درسی به ویژه مؤلفه انتخاب محتوا و سازماندهی آن و ارزشیابی به ویژه ارزشیابی پایانی و تکوینی را می‌توان از موضوعات سنتی و رایج رشته برنامه‌ریزی درسی دانست. بر این اساس می‌توان گفت، کتاب‌های تألیفی و ترجمه‌ای در ایران بیشتر برداشت برنامه‌ریزی درسی دارند تا فهم یا مطالعات برنامه‌درسی. به تعبیر مهرمحمدی (۱۳۹۰) این گونه نگاه‌ها به موضوعات در این رشته را می‌توان هویت حداقلی برای رشته دانست تا هویت حداکثری. همچنین با توجه به تأکید صاحب‌نظران برنامه‌ریزی درسی و همچنین تحلیل یافته‌های پژوهش، گفتمان‌های معاصر در این رشته همچون، تحلیل‌های جنسیتی و هویت، شرح حال نویسی، برنامه‌درسی وجودی، پست مدرن و موضوعاتی مانند برنامه‌درسی و مقوله‌های جدید، اعتبار بخشی برنامه‌درسی، اجرای برنامه‌درسی، فناوری و برنامه‌درسی، تربیت معلم و برنامه‌درسی گروه‌های خاص با وجود اولویت بالا مورد غفلت واقع شده است. از نظر سراجی و آرمند (۱۳۸۹) برداشت صاحب‌نظران نشان داده است که قلمرو موضوعی این رشته بسیار وسیع‌تر از فعالیت‌های محدود به برنامه‌ریزی درسی مانند تعیین

اهداف، انتخاب و سازماندهی محتوا، روش‌های تدریس و شیوه‌های ارزشیابی است که چنین برداشتی را می‌توان با منابع جهانی این رشته، بررسی اهداف و وظایف انجمن‌های معتبر رشته، عناوین نشریه‌های مرتبط با آن و هویت حداکثری رشته هم‌سو دانست. این در حالی است که میان کتاب‌های دانشگاهی فارسی این رشته و قلمروهای موضوعی جدید و بااهمیت این رشته فاصله وجود دارد.

در کتاب‌های درسی انگلیسی این رشته تخصصی، ضمن پرداختن به موضوعات سنتی رشته برنامه‌ریزی درسی، توزیع موضوعی بیشتری به چشم می‌خورد؛ به این صورت که ضمن توجه به مؤلفه‌های نظریه‌های برنامه‌درسی (۶۸ فصل)، طراحی برنامه‌درسی (۴۲ فصل) و تدوین برنامه‌درسی (۲۹ فصل)، به موضوعاتی مانند دیدگاه‌ها و گفتمان‌های معاصر، چالش‌های پیش روی برنامه‌درسی، فناوری و برنامه‌درسی، سیاست‌گذاری برنامه‌درسی، تربیت معلم، برنامه‌درسی حوزه‌های محتوایی، برنامه‌ریزی درسی سطوح تحصیلی و معرفی مشاهیر این رشته نیز توجه شده است. بنابراین، مؤلفان کتاب‌های درسی دانشگاهی در ایران تأکید بیشتری بر موضوعات سنتی این رشته داشته‌اند و در نتیجه با شناسایی این خلأهای محتوایی در کتاب‌های تخصصی رشته برنامه‌ریزی درسی، توجه بیشتر مؤلفان به حوزه‌های مغفول، ضرورت دارد.

به منظور هدفمند کردن موضوعاتی که در کتاب‌ها گنجانده می‌شود بهتر است که سازمان مطالعه و تدوین کتاب‌های علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت) اولویت‌سنجی انجام دهد تا اساس کمک به نویسندگان و مؤلفان کتاب‌های دانشگاهی باشد. آنچه در این مختصر اشاره شد، حاصل بررسی یک سلسله کمیّات بود که لازم است در آینده با عنایت بیشتر به موضوعات تفصیلی کتاب‌های منتشر شده از لحاظ کیفی نیز مطالعه‌ای در خور صورت گیرد و یافته‌های این دو نوع بررسی با یکدیگر مقایسه شود.

منابع

- آذرانفر، جوانه (۱۳۸۵). «تحلیل محتوای پایان‌نامه‌های رشته کتاب‌داری و اطلاع‌رسانی سال‌های ۱۳۸۲-۱۳۷۳ موجود در پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران»، *فصلنامه علوم و فناوری اطلاعات*، دوره ۲۱، شماره ۴، ص ۱۹-۳۹.
- آرمند، محمد (۱۳۸۰). *مجموعه مقالات همایش کاربرد تکنولوژی آموزشی در آموزش عالی ایران*، اراک: دانشگاه اراک.
- اکرمی، کاظم (۱۳۸۴). «نقد و بررسی اجمالی کتاب‌های درسی رشته برنامه‌ریزی درسی از منظر نیازها و

- ضرورت‌های برنامه‌ریزی درسی در ایران»، قلمرو برنامه‌دستی در ایران: ارزیابی وضع موجود و ترسیم چشم‌انداز مطلوب، تهران: سمت.
- بیابانگرد، اسماعیل (۱۳۸۴). روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی، تهران: دوران.
- جمالی زواره، بتول (۱۳۸۷). بررسی معیارهای تألیف و تدوین کتاب‌های درسی مطلوب رشته‌های دانشکده‌های علوم تربیتی و روانشناسی از نظر صاحب نظران برنامه‌دستی، مؤلفان برتر و دانشجویان سال آخر کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه اصفهان.
- جمالی زواره، بتول؛ نصر، احمدرضا؛ آرمند، محمد و محمدرضا نیلی احمدآبادی (۱۳۸۸). «تبیین معیارهای محتوایی تألیف و تدوین کتاب‌های درسی دانشگاهی رشته‌های علوم تربیتی، مشاوره و روانشناسی»، فصلنامه پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۱، ص ۳۱-۴۹.
- خاقانی زاده مرتضی، فتحی و اجارگاه کورش (۱۳۸۷). «الگوهای برنامه‌دستی دانشگاهی»، دو ماهنامه علمی-پژوهشی راهبردهای آموزش در علوم پزشکی، دوره ۱، شماره ۲، ص ۱۸۱-۱۸۰.
- رضی، احمد (۱۳۸۸). «شاخص‌های ارزیابی و نقد کتاب‌های درسی دانشگاهی»، فصلنامه پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی، شماره ۲۱، ص ۲۱-۳۰.
- سلسبیلی، نادر و محمد حسین حسینی (۱۳۸۴). «بررسی نقادانه روش‌شناسی پژوهش در حوزه برنامه‌دستی در ایران»، قلمرو برنامه‌دستی در ایران: ارزیابی وضع موجود و ترسیم چشم‌انداز مطلوب، تهران: سمت.
- طالب زاده نوبریان، محسن و کورش فتحی و اجارگاه (۱۳۸۱). مباحث تخصصی برنامه‌ریزی درسی، تهران: آبیژ.
- عراقیه، علیرضا؛ فتحی و اجارگاه، کورش؛ فروغی ابری، احمد علی و نعمت‌الله فاضلی (۱۳۸۸). «تلفیق راهبردی مناسب برای تدوین برنامه‌دستی چند فرهنگی»، فصلنامه مطالعات میان رشته‌ای در علوم انسانی، دوره دوم، شماره ۱، ص ۱۴۹-۱۶۵.
- فتحی و اجارگاه، کورش و ناهید شفیعی (۱۳۸۶). «ارزشیابی کیفیت برنامه‌دستی دانشگاهی»، مورد برنامه‌دستی آموزش بزرگسالان، فصلنامه مطالعات برنامه‌دستی، سال اول، شماره ۵، ص ۱-۲۶.
- فتحی و اجارگاه، کورش و محرم آقازاده (۱۳۸۵). راهنمای تألیف کتاب‌های درسی، تهران: آبیژ.
- فرح‌الهی، مهران و منصوره پورشوقی (۱۳۸۵). «بررسی محتوای کتاب مقدمات تکنولوژی آموزشی دانشگاه پیام نور»، نشریه پیک نور، شماره ۱۶، ص ۷۶-۸۴.
- فرمهبینی فراهانی، محسن (۱۳۷۸). فرهنگ توصیفی علوم تربیتی، تهران: اسرار دانش.
- محمدجانی اسرمی، عاطفه (۱۳۹۲). بررسی میزان توجه به قلمروهای موضوعی مختلف و شناسایی موضوعات مغفول در تولیدات علمی حوزه برنامه‌دستی در ایران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- مهرمحمدی، محمود (۱۳۹۰). برنامه‌دستی: نظرگاه‌ها، رویکردها و چشم‌اندازها، تهران: سمت.
- ناصری، نازیا سادات و الهام فریبرز (۱۳۹۰). روش تحلیل محتوا، مشهد: تمرین.
- نامخواه، مرضیه (۱۳۹۰). بررسی میزان شمول برنامه‌دستی تحصیلات تکمیلی رشته برنامه‌دستی بر اساس ابعاد معرفتی حوزه برنامه‌دستی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه فردوسی مشهد دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.

نیلی احمدآبادی، محمدرضا، احمدرضا، نصر؛ شریف، مصطفی و محمود مهر محمدی (۱۳۸۹). «الزام‌ها و پیامدهای اجتماعی برنامه درسی پاسخ‌گو در آموزش عالی. مطالعه موردی: دانشگاه‌های دولتی اصفهان»، *جامعه‌شناسی کاربردی*، سال ۲۱، شماره ۲، ص ۷۶-۵۷.

یارمحمدیان، محمد حسین؛ آرمند، محمد و هاجر زارعی (۱۳۸۹). «ارزیابی کتاب‌های درسی دانشگاهی علوم انسانی بر اساس شاخص‌های مطلوب کتاب‌های درسی دانشگاهی»، *فصلنامه پژوهش و نگارش کتب دانشگاهی*، شماره ۲۳، ص ۶۰-۳۸.

Altbach, P. G. (1988). "Comparative studies in higher education in: Postlethwaite", *The Encyclopedia of Comparative Education and National System of Education*.

Balderston (2000). *Borges: Realidadesy simulacros*, Buenos Aires: Biblos.

Brunner, Mark David (2001). *Use of curriculum domains and subsystems by elementary principals and teachers in instructional decision-making. Doctoral Dissertation*, University of Florida.

Dumas, A. & S. Hanchans. (2010). "How does job -training increase firm performance? The case of morocco", *International Journal of Manpower*, 31 (5).

Oliva, Peter, F. (2010), *Developing curriculum*, Pearson Education, Inc.

Oxford dictionaries (2072). Textbook Definition. www.oxforddictionaries.com

Postner, G. J. (2004). *Analyzing the Curriculum*, Boston: McGraw Hill.

Schramm-Pate, Susan (2010). Textbooks, In: In: Kridel, Craig (2010) *Encyclopedia of curriculum studies*, United States of America, SAGE Publications Ltd.